

ВИЛЕНСКИЙ ВѢСТНИКЪ KURYER WILEŃSKI

ВЫХОДИТЬ
по Вторникамъ, Четвергамъ и Субботамъ.

Предплата: Рoczna: W Wilnie — 10 Z przesyłką — 12 Półroczna: W Wilnie — 5 Z przesyłką — 6

Квартална: W Wilnie — 3 Z przesyłką — 3 k. 50 Miesięczna — 1 Za wiersz ze 40 liter ogłoszenia płaci się k. sr. 17.

WYCHODZI
we Wtorki, Czwartki i Soboty.

Rok 1863.

СОДЕРЖАНИЕ.
Часть официальная: Телеграф. депеша. — Паве- стия изъ Русс. Инвалида. — Высоч. приказъ. — О порядкъ выда- ни патентовъ на патентованія заведенія. — О дѣйствіяхъ Ков. губ. по крес. дѣламъ присутствія.
Часть неофициальная: Телеграфическія депешы. Рѣчь Бисшопа. — О новомъ сочиненіи Блока. — Изабелла — повѣсть г-жи Водь. — Текучія изв. — Виленскій дневникъ. — Объявленія.

Часть Официальная.
С.-Петербургъ, 20-го марта.
ИЗВѢСТІЯ ИЗЪ ПОЛЬШИ.
послѣднія ТЕЛЕГРАФИЧЕСКІЯ ДЕПЕШИ.
Вильно, 20-го марта.

Полковникъ Деллингаузенъ, командированный изъ Ковно съ 4 ротами и эскадрономъ драгунъ, слѣдую черезъ Кейданы и Датновъ, 15-го числа достигъ у Новобирья шайку мятежниковъ, до 400 человекъ, подъ начальствомъ воеводы Мацкевича, отбилъ много съ- стѣнныхъ припасовъ, оружія, пороху, свинцу, медика- ментовъ, военныхъ картъ, 4 фуры и 17 лошадей. У мятежниковъ много убитыхъ; у насъ убитыхъ 2 и ранено 3 нижнихъ чиновъ.

Вильно 18-го марта.
Копорскаго пѣхотнаго полка майоръ Степановъ, узнавъ, что въ имѣніи Высокой-Дворъ *) собралась значительная шайка мятежниковъ, взявъ роту 1-го стрѣльцоваго батальона и атаковалъ мятежниковъ, которые засѣли въ дѣмъ, гдѣ была у нихъ лабораторія. Бой продолжался часъ, причѣмъ у насъ убитъ 1 ка- закъ и раненъ 1 стрѣлокъ. Мятежниковъ положено на мѣстѣ и погубило при двухъ взрывахъ дома до 100 человекъ.
(Сѣв. Поч.)

Въ Рус. Инв. пишутъ:
Со времени начала военныхъ дѣйствій въ Царствѣ, не смотря на совершаемыя войсками форсированныя движенія и бивачныя стоянки, здоровье людей нахо- дится въ отличномъ состояніи.
На дняхъ появился въ газетахъ весьма любопытный прощальный приказъ Лангевича къ мятежникамъ. Въ приказѣ этомъ особенно замѣчательно то обстоятельство, что свое бѣгство въ Галицію онъ старается объяснить временной отлучкой для устройства нѣкоторыхъ, осо- бенно важныхъ дѣлъ.
Приказъ этотъ, конечно, былъ написанъ Лангевичемъ въ той надеждѣ, что онъ не попадетъ въ руки австрійскихъ войскъ и не будетъ сидѣть въ Краковѣ.

Въ прибавленіи къ 61 номеру „Русскаго Инвалида“ читаемъ: Въ донесеніяхъ, полученныхъ изъ вѣнскаго военного округа о движеніи войскъ генералъ-лейтенанта Рудановскаго къ Влодовѣ и въ Царство Польское, упоминается о примѣрномъ усердіи и преданности крестьянъ въ Волынской губерніи: они сами предлагаютъ подводы, пекутъ хлѣбъ, и во многихъ селеніяхъ угощаютъ солдатъ. Собственно въ Волынской губерніи подвизались колонны, обходя по разнымъ направленіямъ, находили вездѣ полное спокойствіе. Хотя сосѣднія мѣста Галиціи избраны нѣмъ приютомъ для бродягъ всей Европы, однакоже отчаянные эти пройдохи не осмѣливались еще проникать въ предѣлы имперіи. Впрочемъ повсюду приняты мѣры къ встрѣчѣ тѣхъ, которые покусились бы на подобное безразсудство.

*) Въ виленской губ., верст. въ 40 къ западу отъ Новыхъ Трокъ.

Въ Бир. Вѣд. напечатано:
На дняхъ вышла здѣсь въ переводѣ книга Мориса Блока „Сравнительное обозрѣніе силъ и богатства евро- пейскихъ государствъ“, изслѣдованіе, заслуживающее полнаго вниманія къ ней публики.
Сила и богатство каждаго государства зависятъ отъ матеріальныхъ и нравственныхъ его основаній. Эти основанія, представленные въ статистическихъ цифрахъ, даютъ возможность найти точку опоры для сравнитель- ной оцѣнки ихъ. Что же говорить эти цифры о совре- менныхъ силахъ Россіи по отношенію къ другимъ госу- дарствамъ Европы?
По пространству своему и по числу жителей Россія занимаетъ первое мѣсто въ Европѣ, но по сравнительной населенности она уступаетъ всѣмъ остальнымъ госу- дарствамъ, кромѣ Швеціи и Норвегіи. Въ Россіи на 1 квад. милю приходится 12 жителей; тогда какъ въ Бельгіи 158, Нидерландахъ 107, Италіи 95, Великобританіи 93, Франціи 68, Пруссіи 64, Австріи 54 и такъ далѣе въ прочихъ странахъ. При такой относитель- ной густотѣ населенія въ Россіи, оно въ добавокъ приращается медленнѣе, чѣмъ въ нѣкоторыхъ другихъ госу- дарствахъ. Населеніе увеличивалось быстрѣе чѣмъ въ Россіи: въ Греціи, Пруссіи, Норвегіи, Швеціи и Нидерландахъ. Въ Россіи годичное увеличеніе наро- да составляетъ 1,05 на сто. (Государства близкія къ этой цифрѣ возрастанія населенія: Италія (1), Германія (0,99), Великобританія (0,97). Но такъ какъ расчетъ этотъ относится къ числу жителей каждой стра- ны, а Россія превосходитъ въ этомъ отношеніи всѣ дру- гія, то, — если возрастаніе населенія будетъ продолжатъ-

Высочайшимъ приказомъ по военному вѣдомству, 17- го марта, членъ государственнаго совѣта, генералъ- адъютантъ, генералъ отъ инфантеріи графъ БЕРГЪ — назначенъ помощникомъ къ ЕГО ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЫСОЧЕСТВУ главнокомандующему войсками въ царствѣ польскомъ, съ оставленіемъ членомъ государствен- наго совѣта и во всѣхъ другихъ званіяхъ. — Командую- щій войсками въ царствѣ польскомъ, генералъ адъю- тантъ баронъ РАМЗАЙ, по совершенно-разстроеному здоровью, согласно прошенію его, Всемилостивѣйше уволенъ отъ сей должности, съ оставленіемъ въ званіи генералъ-адъютанта и съ дозволеніемъ отправиться за границу до излеченія болѣзни. — Первый помощникъ начальника артиллеріи въ царствѣ польскомъ, генералъ- майоръ ЛЕВИНСКІЙ 2-й, назначенъ варшавскимъ обер- полцимейстеромъ, съ оставленіемъ по полевой пѣшей артиллеріи.

О порядкъ выдачи временно-обязаннымъ крестьянамъ патентовъ на открытіе патентованныхъ заведеній. Вслѣд- ствіе представленія одного изъ начальниковъ губерніи о томъ, что казенная палата, въ противность 244 ст. по- лож. о патентованіи, выдаетъ временно-обязаннымъ крестьянамъ свидѣтельства на открытіе харчевенъ, съ правомъ продажи вина, безъ согласія на то помѣщика, министерство внутреннихъ дѣлъ входило по сему пред- мету въ сношеніе съ министерствомъ финансовъ, кото- рое отъ 5-го марта, за N. 415, уведомило, что, съ его стороны предложено гг. управляющимъ патентованно-акциз- ными сборами и казеннымъ палатамъ, для надлежащаго руководства и исполненія, чтобы въ помѣщичьихъ имѣніяхъ, не исключая земель, находящихся въ пользо- ваніи временно-обязанныхъ крестьянъ, патенты на про- дажу патентованныхъ заведеній и лавокъ, въ коихъ на основаніи положенія о патентованіи лавокъ, разрѣшена тор- говля пивными, какъ распивочно, такъ и на выносъ, были выдаваемы не иначе, какъ по представленію на то согласія помѣщика, какъ собственника имѣнія.
(Сѣв. Поч.)

ОТЧЕТЪ О ДѢЙСТВІЯХЪ
КОВЕНСКАГО ГУБЕРНСКАГО ПО КРЕСТЬЯНСКИМЪ ДѢЛАМЪ ПРИСУТСТВІЯ, ВЪ ТЕЧЕНІИ ЯНВАРЯ 1863 ГОДА.
Въ 6-ти засѣданіяхъ.
(Продолженіе.)

По вопросу: слѣдуетъ ли оставить въ пользованіи чужаго крестьянина участокъ въ одномъ имѣніи, отданный ему помѣщикомъ временно? губ. присутствіе, имѣя въ виду предписаніе г. министра внутреннихъ дѣлъ, отъ 27 января 1862 г. за N. 561, положило: уведомить по при- надлежности, что помѣщикъ имѣетъ право возвратитъ въ свое непосредственное распоряженіе подворный участокъ, состоящій въ пользованіи чужаго крестьянина, въ та- комъ лишь случаѣ, если участокъ этотъ составляетъ часть фольварковой земли и отдача онаго въ пользованіе была произведена въ видѣ найма или аренды на извест- ное время.

По представленію одного м. посредника о нежеланіи крестьянъ одного имѣнія платить слѣдующій съ нихъ помѣщику оброкъ, единственно по управству, и о невоз- можности примѣнить къ настоящему случаю первыхъ че- тырехъ пунктовъ 215 ст. м. п., губ. присутствіе, имѣя въ виду, что недоимка съ цѣлаго сельскаго общества воз- росла выше годоваго размѣра, накопленіе которой про- изшло вслѣдствіе управства крестьянъ, и что примѣне- ніе къ нимъ мѣръ взыскапія указанныхъ въ 1, 2, 3 и 4 пункт. 215 ст. м. п., оказывается невозможнымъ, и по- тому, признавъ возможнымъ, согласно 6 п. тойже статьи и 2 прим. къ ней, подвергнуть продажѣ ту часть движимаго имущества недомщиковъ, которая не составляетъ крайней необходимости въ ихъ хозяйствахъ, положило: уве- домить о томъ м. посредника, для надлежащихъ распо- ряженій.
(Оконч. впрѣд.)

*) Въ губерніи виленской около вѣст. 40 на захѣдъ отъ Новыхъ Трокъ.

ся по тѣмъ же законамъ, какъ до сихъ поръ — черезъ сто лѣтъ населеніе Европы будетъ распредѣлено слѣдую- щимъ образомъ: Россія — 135 мил., Великобританія — 58, Австрія — 53, Пруссія — 47, Франція — 46, — Италія — 44, Германія — 36 мил. И такъ, чрезъ сто лѣтъ Россія, какъ и нынѣ, будетъ занимать по прежнему первое мѣ- сто въ Европѣ по числу населенія.
По отношенію къ военной силѣ, содержимой въ мир- ное время, Россія занимаетъ бесспорно первое мѣсто, хотя по расчету Блока Франція можетъ выставитъ для войны 600 т. чел., а Россія только 578 т. чел., но въ об- щей сложности число войска въ военное время въ Россіи (1,446 т.) болѣе чѣмъ во Франціи (967 т.). По численности войскъ въ мирное время по отношенію къ населенію Россія уступаетъ многимъ государствамъ. На 1,000 чел. населенія (въ мирное время) приходится войска: въ Рос- сіи 9, въ Италіи 9, въ Норвегіи 9, въ Даніи 9, въ Пруссіи 11, въ Испаніи 12, въ Франціи 12, въ Великобританіи 13, въ Германіи 19, въ Нидерландахъ 24. Военный флотъ рус- ской уступаетъ только Франціи и Великобританіи, но го- раздо значительнѣе всѣхъ другихъ державъ. Расходъ на армію и флотъ по отношенію къ общему количеству рас- ходовъ болѣе всего въ Великобританіи (44,7), въ Турціи (42) и въ Россіи (40,2).
Отношеніе цифръ расходовъ на содержаніе арміи и флота къ цифрѣ общихъ расходовъ (за исключеніемъ процентовъ погашенія государственныхъ долговъ) слѣ- дующее: Австрія 55, Россія 49, Греція 48, Турція 48, въ прочихъ государствахъ цифры значительно менѣе.
Въ слѣдующій разъ мы постараемся представитъ и

ТРЕСЪ
Часть урѣдова: Депоzte телеграфичеzе о wypadkax въ Polsce. — Wiadomości z Ross. Inwalida. — O kolei wydania pa- tentów na handle trunkowe. — O czynnościachъ Kowieńskiego urzędu gub. do spraw włośc.
Часть неурѣдова: Depesze telegraficzne. — Mowa p. Billault. — O nowémъ dziele Błocka. — „Izabella“ — powieść „pani Wo- od“ — Wiadomości bieżące. — „Dziennikъ Wileński.“ — Ogłoszenia.

Часть Урѣдова.
St.-Petersburgъ, 20-го марта.
WІADOMOŚCI Z POLSKI.
OSTATNIE DEPEZYE TELEGRAFICZNE.
W il no, 17 marca.

Пѣлковникъ Dellinshausenъ wysłany z Kowna z 4 rotami i szwadronemъ dragonów, idącъ przezъ Kiejdany i Datnowъ 15 t. m. napotkałъ przy Nowobirzaczachъ bandę powstańców w liczbie до 400 ludzi, pod dowództwemъ księdza Mackiewicza, odbiłъ wiele produktówъ żywno- ści, broni, prochu, ołowiu, medykamentówъ, mappъ wojennychъ, 4 фуры i 17 koni. U powstańcówъ bardzo wielu zabitychъ; w wojsku zabitychъ 2 i ranionychъ 3 szeregowcówъ.

W il no 18 marca.
Koporskiego pieszego pułku majorъ Ste- panowъ, dowiedziałъ się, iż w majątku Wysoki-Dwórъ (*) zebrała się znaczna banda powstańcówъ, wziąłъ rotę 1-go strzeleckiego bataljonu i атаковалъ powstańcówъ, którzy zasiedli w domu, gdzie się znajdowało ichъ laboratoriumъ. Walka trwała go- dzinę, przy czémъ w wojsku zabity 1 kozakъ i raniony 1 strzelec. Powstańcówъ położono на miejscu i zginę- ło przy dwóchъ wybuchachъ domu до 100 ludzi.
(Pocz. Pół.)

— W „Rossyjskimъ Inwalidzie“ wydrukowano:
Od czasu rozpoczęcia działañъ wojennychъ w Królestwie, pomimo odbywania przezъ wojskoъ przyspieszonychъ marszówъ i biwakowania w polu, zdrowie żołnierzyъ znajduje się w wybornymъ stanie.

Тѣми днями ukazałъ się w dziennikachъ bardzo ciekawy pożągalny rozkazъ dzienny Langiewicza do powstańcówъ. W rozkazie tymъ szczególniѣjъ zwraca uwagę та okoli- czność, że ucieczieкъ swoją do Galięi Langiewiczъ stara się wyłomaczyć czasowymъ odjazdemъ dla załatwienia pewnychъ sprawъ bardzo ważnychъ.
Rozkazъ tenъ zapewniе napisany zostałъ przezъ Langiewi- wicza w nadziei, że samъ się nie dostanie w ręce wojskъ au- stryjackichъ i nie będzie osadzony w Krakowie.

— W dodatku do N. 61 „Inwalida rossyjskiego“ czy-amy: W doniesieniachъ otrzymanychъ z kijowskiego wo- jennego okręgu, o operacjachъ wojskъ generał-porucznika Rudanowskiego do Włodawy i Królestwa Polskiego, wspomina się o przykładowejъ gorliwości i przychylności włościanъ w gubernji wołyńskiej. Oni sami ofiarująъ pod- wody, przewożąъ prowiantъ, piekąъ chlebъ i w wielu wsiachъ traktująъ żołnierzy. W samejъ gubernji wołyńskiej kolumny ruchome, obchodzącъ w rozmaitychъ kierunkachъ, znajdowały wszędzie zupełny spokój. Chociażъ sąsiednie miejsca Gali- eji stały się obecnie przytułkiemъ dla włóczęgówъ całej Europy, jednakże rozpaczyli ciъ zachwalcy, nieodważyli się jeszcze przechodzić w granice Cesarstwa. Zresztą wszędzie przedsięwzięto środki ku spotkaniu tychъ, którzy- by się na podobną nierozwagę puścili.

*) W губерніи виленской около вѣст. 40 на захѣдъ отъ Новыхъ Трокъ.

другія данныя изъ этого изслѣдованія, полнаго государ- ственно-экономическаго интереса.
Матеріальныя основанія политическаго могущества государства заключаются въ его территоріи, народона- селеніи, арміи, финансахъ и производительныхъ силахъ; о послѣднихъ двухъ мы представимъ соображенія въ другой разъ по тому же источнику.
По отношенію къ нравственнымъ основаніямъ госу- дарства, Блокъ опредѣляетъ ихъ слѣдующимъ образомъ:
Перечислитъ ихъ всѣ, — довольно трудно. Безполез- но говорить о томъ, что распространіе образованія, нравственности, законности, хорошо устроенная админи- страція должны занимать первое мѣсто въ ряду этихъ основаній. Это условія бесспорныя и неоспоримыя; намъ остается назвать только слѣдующія:
Политическая цельъ постоянно преслѣдуемая. Когда государство проникнуто известной политической идеи- ю въ эту сторону оно постоянно направляетъ всѣ свои силы и средства; оно пользуется всѣми обстоятельствомъ, и въ изысканіи средствъ осуществленія своей идеи находитъ новые силы и средства. Историческій опытъ убѣждаетъ насъ въ томъ, что постоянное стремленіе къ известной цѣли оканчивается, обыкновенно, полнымъ успѣхомъ. Успѣхъ становится тѣмъ болѣе вѣроятнымъ, чѣмъ болѣе встрѣчается въ народѣ сочувствіе къ ус- лѣдіямъ правительства. Чисто правительственная поли- тика можетъ вызвать оппозицію, къ которой присоеди- нится или все народонаселеніе, или часть его, она можетъ вредитъ интересамъ, болѣе или менѣе законнымъ, и возбудитъ такимъ образомъ внутреннее сопротивленіе, которымъ государственное начало значительно ослабля- ется. Напротивъ того, дѣйствуя въ духѣ націи и соглас-

— Najwyższymъ rozkazemъ w wydziale wojennymъ 17 marca, członekъ rady państwa generałъ adjutantъ, generał- piechoty hrabia BERGъ mianowany zostałъ pomocnikiemъ Jego Cesarzaskiejъ Wysokościъ głównie-dowodzącego wojskami w Królestwie Polskimъ zъ pozostaniemъ członkiemъ rady państwa i we wszystkichъ innychъ godno- ściachъ. Dowodzący wojskami w Królestwie polskimъ generałъ adjutantъ baronъ RAMZAJ zъ powodu zupełniе zruj- nowanego zdrowia, zgodnie zъ jego własnąъ prośbą, N a j- miłościwiejъ uwolniony zostałъ odъ tego obowiązku zъ pozostaniemъ w godnościъ generałъ-adjutanta i zъ позволе- niemъ wyjechać за granicę aż до wyleczenia choroby. Pierwszy pomocnikъ naczelnika artylerji w Królestwie polskimъ generałъ-majorъ LEWSZYNъ 2-gi mianowany zostałъ warszawskimъ ober-policmejstremъ zъ pozostaniemъ przy połowejъ artylerji pieszej.

O kolei wydawania włościanomъ cza- sowo-obowiązkowymъ patentówъ na od- krywanie zakładówъ szynkowychъ. W skutku przedstawienia jednego zъ начальниковъ губерніи о тѣмъ, iż izba skarbowa, wbręwъ 244 art. ust. o pob. trunk. wydaje włościanomъ czasowo-obowiązkowymъ świadectwa на отwie- ranie garkuchni zъ prawemъ przędzają wódki, bezъ zgodzenia się на то оywatela, ministerjumъ sprawъ wewnętrznychъ komunikowało się w tymъ względie zъ ministerjumъ skar- bu, które 5-go marca N. 415 zawiadomiło, iż ze swęjъ stro- ny polecilo pp. zarządzającymъ poborami akcyzy od trunkówъ i izbomъ skarbowymъ dla wskazówki i wypelnienia, aby w majątkachъ оywatelskichъ, niewyłączającъ gruntówъ znajdującychъ się wъ używalności włościanъ czasowo-obo- wiązkowychъ, patenty на sprzedażъ trunkówъ we wszystkichъ zakładachъ i kramachъ, w których на mocy ustawy o pobor- ze trunkowymъ pozwolona została sprzedażъ trunkówъ, takъ kieliszkami, jako też до domu były wydawane niemańczęj, jakъ за позволеніемъ оywatela jako właściciela majątku.
(Pocz. Pół.)

WYCIĄGъ ZE SPRAWOZDANIA O CZYNNOŚCIACHъ
KOWIENSKIEGO GUBERNIALNEGO DO SPRAW WŁOŚCIAN- SKICHъ URZĘDU, W CIĄGU STYCZNIA 1863 roku.
Na sześciuъ posiedzeniachъ.
(Dalszy ciągъ.)

Na pytanie czy, należy zostawić wъ używalności cudze- go włościanina uczastekъ w jednymъ majątku, oddany mu przezъ оywatela czasowo? Urządъ gubernjalnyъ stosownie do reskryptu p. ministra sprawъ wewnętrznychъ zъ 27 stycz- nia 1862 roku N. 561 postanowiłъ zawiadomić kogo nale- ży, iż оywatelъ ma prawo powrócić wъ swoje posiadanie uczastekъ dwornyъ zostający wъ używalności cudzego wło- ścianina, w takimъ tylko razie, jeżeli uczastekъ tenъ stano- wić częśćъ folwarcznejъ ziemi i oddanie onego wъ używal- nośćъ было tylko uczynione sposobemъ dzierżawy на pewienъ czasъ.

Na przedstawienie jednegoъ pośrednika о тѣмъ, iż wło- ścianie pewniъ wsiъ nie chcąъ opłacaćъ оywatelowi należne- го czynszuъ przezъ uporъ i że niepodobna въ tymъ razie за- stosowaćъ до нихъ pierwszychъ czterechъ punktówъ 215 art. ust. m. urz. gubernjalny, zważywszy, iż zaległość на całejъ gromadzie podniosła się wyżejъ niżъ roczna wysokośćъ i to w skutku uporu włościanъ i że zastosowanie до нихъ środkówъ egzekucyjnychъ wskazanychъ w 1, 2, 3 i 4 punkt. u. m. jestъ niemożliwe — przeto nieznajującъ przeszkodyъ stosownie до 6 punktuъ tegożъ art. i 2 uwagi до onego do sprzedania тѣхъ częściъ nieruchomościъ zalegającychъ wъ opła- cie, która nie jestъ nieodzownie до gospodarki potrzebnaъ postanowiłъ: zawiadomić о тѣмъ pośrednika dla należytychъ rozporządzeńъ.
(D. c. n.)

но съ нравственными началами, правительство приобрѣ- таетъ болѣе и болѣе вѣрности въ истинѣ той полити- ки, которой оно слѣдуетъ.
Могуществу государства можетъ способствовать такъ- же, но только не продолжительно, дѣйствіе энтузіазма и, къ несчастью, банальности и вообще дѣйствіе страстей. Страсти есть свѣдѣніе, но еще труднѣе опасные союзники; ими трудно управлять, но еще труднѣе умѣрить ихъ и удержатъ въ известныхъ предѣлахъ.
Есть еще одинъ могущественный политическій фак- торъ, — общественное мнѣніе. Загадочная вещь это об- щественное мнѣніе! Въ чемъ состоитъ оно? Какимъ об- разомъ оно складается, какъ оно дѣйствуетъ? Никто не знаетъ. Однако, передъ нимъ все склоняется, оно раз- биваетъ все. Общественное мнѣніе имѣетъ ту особен- ность, что оно не заключается въ политическихъ или географическихъ границахъ государства, такъ что пра- вительство, которое руководится имъ въ своихъ дѣй- ствіяхъ, находитъ сочувствіе даже заграничній.
Намъ остается упомянуть еще объ одномъ элементѣ политическаго могущества, — это гений и дарованія чело- вѣка, который управляетъ государствомъ и составляетъ душу его правительства. Кто захотѣлъ бы убѣдиться въ значеніи этого элемента, тотъ не имѣетъ необходимости изучать исторію. Ему стоить обратитъ къ самому не- ученому челоуку и попроситъ его назвать нѣскольکو князей, императоровъ, королей, и онъ увидитъ до какой степени преданіе и исторія идутъ между собой рука объ руку.

Cześć Nieurzędowa.

Kurjer Wileński wychodzić będzie w drugim kwartale, od 1 kwietnia do 1 lipca 1863 r., trzy razy na tydzień, we wtorki, czwartki i soboty, w tym samym składzie i kierunku jak dotąd.

Przeto, dla uniknięcia zwłoki lub nieregularności w przesyłce, łaskawi prenumeratorem upraszają się o wcześniejsze zgłaszanie się z dokładnie oznaczonymi adresami.

Z powodu, iż niektóre urzędy pocztowe nie przyjmują posyłek pieniężnych do Wilna, Redakcja ma zaszczyt uprzedzić, iż życzący prenumerować Kurjera Wileńskiego mogą się zgłaszać z prenumeratą listownie, a pieniądze należne wysyłać później, gdy urzędy pocztowe do ich przyjmowania otrzymają upoważnienie.

CENA GAZETY:

Kwartalnie (od 1 kwietnia do 1 lipca) w Wilnie rs. 3.
z przesyłką 3 k. 50.
Miesięcznie 1.
Półrocznie 5.
Rocznie 10.
z przesyłką 12.

(Za trzykrotne ogłoszenie, od wiersza, kop. 17. Pp. księgarze, domy handlowe, oraz osoby prywatne, które często u-

dzielać będą ogłoszenia, otrzymują za porozumieniem się, znaczne ustępstwa).

Przedpłata przyjmuje się:

w Wilnie, w kantorze Redakcji, przy ulicy Dworcowej.

w Kownie u p. Emila Mrongowjusa.

w Mińsku u p. Prokopowicza.

w Kijowie u p. Idzikowskiego.

w Żytomierzu u p. Butkiewicza.

w Kamieńcu Pod. u p. Kallenbacha.

w St.-Petersburgu u pp. Wolfa i Kra-
szenninnikowa.

w Moskwie u p. Czerenina ul. Nikol-
ska, d. hr. Szeremetjewa.

w Warszawie w księgarniach Celsa, Le-
wickiego, Friedlejna, oraz w domu han-
dlowym Henryka Dębskiego, Gregoro-
wicza i sp.

W miejscach wyżej wskazanych przy-
mują się również i ogłoszenia dla wy-
drukowania w Kurjerze Wileńskim.

Redaktor A. H. Kirkor.

DEPESE TELEGRAFICZNE

LONDYN, sobota 28 marca wieczorem. Wiadomości z New-Yorku dochodzą do dnia 19 marca. Ciało prawodawcze New-Jersey oświadczyło się znaczną większością za poko-
jem.

Bombardowanie Port-Hudson rozpoczęło d. 14; walka była zacięta. Według doniesienia oderwanców, odnieśli oni zupełne zwycięstwo; ze strony Związkuwych nie ma jeszcze wiado-

mości. zwycięstwo floty związkowej na rzece Yazoo nie potwierdziło się.

Oznajmują z Texas, że Francuzi zdobyli Mexico, lecz wiadomość ta miana jest za przed-
czesną.

KONSTANTYNOPOL, poniedziałek 30 mar-
ca. Stan rzeczy w Damaszku jest nadzwyczaj wyjątkowy między muzułmanami i chrze-
ścijanami, których znaczna liczba ratowała się ucieczką. Jednego Ormianina zabito. Konsu-
lowie dopomnieli się, aby rząd przedsięwziął sprężyste środki. W Syrii północnej wrą nie-
ustannie walki między Turkami i chrześcijanami, którym gubernator turecki postanowił po-
łożyć koniec.

Odjazd sultana ma nastąpić we czwartek t. j. 2 kwietnia.

Toczą się układy z nowym bankiem o po-
życzkę 6 milionów funtów szterlingów.

MOWA p. BILLAULT.

Ro zprawy senatu z powodu prośb zaniesio-
nych za Polską zakończyły się następująco mową
pana Billault ministra bez wydziału, wy-
ręczoną dnia 19 marca:

„Prześwietny senacie. Przed kilku laty pe-
wien mąż stanu rzekł z mównicy izby lordów,
że w jego przekonaniu Polska nie zyskać nie
może na parlamentowych rozprawach. Wczo-
raj rajsze posiedzenie naprowadza mię niemal na
myśl, że ów mąż stanu miał słusność.

„Daly się słyszeć wyrazy godne pożałowania,
a nawet z względu na dobro Polski które
was wszystkich wzrusza, byłoby pożądanem,
aby z rzeczywistymi kłopotami położenia nie
zespalać kłopotów sztucznych nieoddziałelnych
od jawnych roztrząsań. Powinność rządu na
kazuje mu o ile można łagodzić przykre na-
stępstwa tego stanu rzeczy i przywrócić roz-
prawy na ich prawdziwe stanowiska, tak, aby

każdy szczegół postawiwszy na swém miejscu,
każdą trudność wyniosłszy na światło, przyjdź
do jasnego i rozumnego pojęcia tego, co czyni-
nie przystoi dla dobra Polski i dla dobra nasze-
go kraju.

„Współzucie Francji dla Polaków nie jest
nowem. Opiera się ono i na ich wspólnąj
przeszłości i na ich oplakany obecnym stanie;
opiera się na wielkich wspomnieniach dziejow-
wych, na ogromnych usługach oddanych chrze-
ścijaństwu, na wspólnych wspomnieniach chwa-
ły i nieszcześćia.

„To współzucie Francji podzielone jest przez
tego, którego jęj głosy na tron wyniosły. W
narodzie, w wielkich ciatach państwa i w umie-
nie panującego, istnieje zycielność wkorzenio-
na, głęboka, niewzruszona. To uczucie z re-
szta, nie ma panowie, jest uczuciem całej Eu-
ropy. Niema ani jednego ludu cywilizowanego,
niema ani jednego człowieka politycznego ze
szlachetnym pomysłem w głowie i z sercem w
piersiach, coby nie litował się nad takimi nie-
szczęściami. Ale w tém zadaniu nad uczuciem
przemaga wielki wzgląd pokoju Europy. Zaprze-
czam nie podobna, że stanowisko zgotowane dla
Polski jest od stu lat niemal niustajacą przyczy-
ną kolejnych wstrząsań, za któremi idą wielkie
nieszcześćia, wielki rozlew krwi i ciągle od-
radzające się trwogi zawiechrzenia pokoju. Ja-
koż wszystkie ilu nas jest, Francuzi lub cudzo-
ziemcy, wyprost wdani w ten przedmiot ludz-
kości i pokoju Europejskiego, zataić nie może-
my jak wielkię wagi byłoby jego rozwiązanie.

„Powstania kolejno po sobie idące od roku
1772 są dla wszystkich nauk, której niegodzi
się zapoznawać; wywoływane samą siłą rzeczy,
nie były zaiste podniecane przez rządy wy-
zwolone najbardziej Polsce przychylnie; ani An-
glia, ani Francja tych powstań nie podlegały.
Niedawno jeszcze, kiedy zwiastujące objawy
zapowiadały, że bolesne zawiechrzenie tego nie-
szczęsnego kraju miało wyrazić się w nowych

zatargach, rząd cesarza nie sądził, aby wyko-
czył przeciw swojemu współzuciu, umieszczaj-
jąc dnia 27 kwietnia 1861 roku w Moni-
torze kilka uwag, które niech mi wolno będzie
senatowi przypomnieć.

„Zdarzenia Warszawskie dziennikarstwo
francuzkie jednomyślnie ocenilo w duchu po-
danio wego w s p ó l c z u c i a, jakie Pol-
ska zawsze obudzała w zachodzie Europy.
Wszakże te świadectwa przychylności źle u-
służułyby sprawie, do której się odnoszą, gdy-
by ich skutek miał obłąkać mniemanie powsze-
czne i pozwolił mu przypuszczać, że rząd ce-
sarza zachęca nadzieje, których
nie mógłby ziszcic. Szlachetne pomysły, któremi
cesarz Aleksander nie przestał okazywać się
natchynionym od swojego na tron wstąpienia, a
których tak głośnym dowodem jest wielkie dzie-
ło wyzwolenia włościan, jest pewną rękojmą
Jego żądy urzeczywistnienia niepszeń ze stan-
nem Polski zgodnych i należy pragnąć, aby nie
stanęły mu na zawadzie o b j a w y takiego
rodzaju, któreby godność i względy polityczne
cesarstwa Rosyjskiego postawiły w s p r z e-
c z n o s c i z e skłonnościami jego władcy.“

„Wyraziłem, właśnie tę myśl, mości panowie,
4 czy 5 lutego w izbie poselskiej, kiedy obecne
powstanie wynurzać się poczynalo; i nie widzę
żadnej przyczyny do cofnienia jęj dzisiaj. Spra-
wa polska jest sprawą Europejską, o której
rządy przenikliwe i wyzwolone nie zapominają.
Nowe nieszcześćia, nowe potoki krwi nie zdo-
lają jęj rozwiązać i nie są potrzebne, aby ją
przypominać. Nie jest czynem ani dobrym, ani
pożytecznym, ani ludzkim zagrzewać do tak bo-
lesnych objawów.

„Powtarzam, mości panowie, że kiedy w lu-
tym bieżącego roku rząd przez moje usta prze-
mawiał w izbie poselskiej, nie był on niepomi-
nym na przywiązanie swoje do Polski; ale pra-
gnał, aby jęj krew szlachetna była oszczędzo-
na, aby jęj nie przelewano bezowocnie w ni e-
dno jęj użyć się z krewną, ale jeszcze
trudniej walczą z burzą życia i z okoli-
cznościami, szczególniej kiedy tylko co
życ zaczęła i nie miała najmniejszego do-
świadczenia.

Tymczasem pan Warburton, pomó-
wiwszy z hrabią, poszedł do pokoju gdzie
stało ciało nieboszczyka, zapłacił dwóm
siedzącym tam kredytorom pieniądze,
których potrzebowali. Tym sposobem
pozbyto się ich. Ze swojej strony nowy
par, unikając niepotrzebnych wydatków,
sprawil przyzwoty pogrzeb, rozliczył się
ze służbą nieboszczyka i prosil Izabellę,
ażby niezażowała pieniędzy potrzebnych
dla podtrzymania godności nazwiska
Mount-Severn, które dotąd nosila.

Nazajutrz po pogrzebie w zamku by-
ło wielkie zamieszanie. Hrabia i Izabel-
la wybierali się w drogę, ale każdy miał
jechać osobno, dla tego, że lord musiał
koniecznie udać się prosto do Londynu.
Służba musiała też opuścić East-Line.
Podrózna karetka stała już pod gankiem,
gdy pan Carlisle wszedł do hrabiego.

— Sądzilem, że już pana nie zobaczę,
powiedzial hrabia, ścisnąc silnie rękę
advokata, sądzilem, że będę pozbawio-
ny przyjemności podziękowania panu, za
udział, jaki pan brales w urzędzeniu in-
teresów naszych. Rozumiem dobrze, że
będę pomocy pańskiej trudno by mnie by-
ło wyjść z tak przykrego położenia.

— Nie mówmy o tém. Powiedz mi
pan lepiej, jak zdrowie ledi Izabelli?

— Biedna, bardzo zasmuciona; nie-
chciała nawet jeść ze mną śniadania.
Dotąd pojąć niemogę, jak mógł ojciec nie
zapewnić jej położenia i rzucił ją na la-
ską opatrzności — mówił lord wstając i
dzwoniąc.

— Popros ledi Izabelli, żeby przyszła
pożegnać się ze mną — powiedział on do
wchodzącego slugi; zwracając się po-
tem do Carlisa dodal: — Jestem pewny,
że pan nie zapomnisz danego mi przyrze-
czenia i zechcesz mnie odwiedzić.

— Niezawodnie ale pod warunkiem,
jeżeli będę blisko majątku pańskiego — i
jeżeli....

Carlisle nie mógł dokończyć, bo we
drzwiach ukazała się błada i smutna I-
zabella. Ubrana była jak do drogi, dla
tego, że zaraz po wyjściu hrabiego mu-
siała opuścić East Line.

— Trzeba się pożegnać — rzekł do
nięj lord. Czy nie potrzebujesz czego
ode mnie?

Izabella chciała coś powiedzieć, ale po-
strzegli w oknie Carlisa, zamilkła.

— Wszystko do wyjazdu twego, dzie-
cię moje, gotowe. W Castle-Merling,
powiedz ledi Mount-Severu, że napiszę
do nięj z Londynu, a teraz nie mam czasu.

(Dalszy ciąg nastąpi.)

IZABELLA.

PRZEZ PANIĄ WOOD.

(Przekład z angielskiego.)

(Dalszy ciąg, ob. N. 30).

Cokolwiek bądź świat trzymał o
charakterze lorda Mount-Severn, ledi
Izabella żywo i szczerze uczula śmierć
jego. Ona kochała i szanowała ojca
swego, tém bardziej wśród boleści, któ-
ręj doświadczała w tej chwili, wśród
zakiklanych interesów, w które tak nie-
spodzianie była wtroczoa, nie mogła
wytrzymać, żeby o przyszłości swęj nie
pomysleć. Przed nią otwierała się głę-
boka ciemna przepaść, przed którą sla-
ba jęj wyobraźnia cofala się z prze-
rażeniem, nieśmiając w głąb jęj zażreć.
Smutne dźwięki obijały się w jęj u-
szach: — zdalo się jęj, że słyszy głos,
który jęj szepce te okropne słowa: „je-
steś bez przytulku, bez grosza!“

Co robić? gdzie się przytulic? czemu
zapłacić pensję służącym? Mieszkała
już nie u siebie, a u obcego człowieka;
czy niepowinna zaraz wyjechać?
Wszystkie te myśli kreściły się w jęj zana-
do rozbudzonej wyobraźni; pojnowala całą
okropność położenia swego i czula się jak-
by przygniecioną brzemieniem niewidzial-
nej sily...

— Panie Carlisle — zapytała, budząc
się z tej smutnej zadumy: — czy dawno
dom ten do pana należy?

— Kupilem go w czerwcu. Alboż
lord Mount-Severn nigdy przed panią
o tém nie mówił?

— Nie, nigdy. Wszystko co tu jest
zupełnie do pana należy? — powiedziala,
ozierając dokola komnatę.

— Meble, włozone do sprzedaży —
odpowiedzial; — ale — dodal wskazując
niektóre srebra, — to nie moje i bielizna
też do mnie nie należy.

— Bielizna i srebro! W takim ra-
zie biedni ci ludzie, którzy wczoraj
przychodzili, mogą je wziąć?

— Niemowim; ale zdaje mi się, że sre-
bro, złoto, brylanty — prawie przechodzą
w ręce spadkobiercy tytułu. Zostaje biel-
lizna, ale się tem nie wiele wypłaci.

— A czy mogę zatrzymać suknie
swoje?

— Carlisle spojrzal na nią ze smutnym
uśmiechem. To proste i naiwne zapy-
tanie głęboko go zmieszalo.

— Rozumie się — odpowiedzial; — nikt
nie ośmielił się ich zabrać.

— Cóż pan chcesz? — powiedzialo
z westchnieniem biedne dziewczę, nie
z tego nie rozumiem. Co się teraz robi,
jest dla mnie tajemnicą; tyle nieszcześć
we dwa dni nawiedziło to mieszkanie,
żem zupełnie straciła głowę.

I w rzeczy samęj, czyż mogła ona
sobie objaśnić tyle dziwnych wypad-
ków? Ona z trudnością pojąć mogła,
jakim sposobem East-linski majątek
przeszedł do rąk Carlisa.

— Czy ojciec mój był panu dłu-
żny? — spytała go, wahając się...

— Nie — odpowiedzial Carlisle — lord

Mount-Severn nie pożyczal u mnie pie-
niędzy.

— Jakimże więc sposobem stałeś
się pan właścicielem East-Line?

— Szukałem przyzwotej i korzy-
stnej lokaty dla swoich pieniędzy, —
odpowiedzial advokat, który zaczynal
pojnować myśli, które zajmowały Izab-
ellę; — East-Line sprzedawal się i ja
skorzystałem z tego.

— Czuję cale terazniejsze ponizenie
moje — powiedziala ona ze łzami; — czu-
ję, że jestem tu zawadą tylko; ale coż
mogę uczynić? czy to moja wina?

— Przynajmniej wina pani w tém —
przerwal advokat — że pani mnie za-
smucasz; przykro mi słyszeć, że pani
tak ze mną mówi. Proszę mi wierzyć,
żem prawdziwie szczęśliwy, widząc pa-
nią w tym domu; zostal pan tutaj póki
się jęj podoba, to mię uszczęśliwia,
mówię tu szczerze, z ręką na sercu.

— Dziękuję — rzekla Izabella; — pan
zbyt jesteś dobry... i ja przyjmuję... na
kilka dni... póki... nim się myśli moje
uspokoją... nim... O! panie Carlisle — za-
wolała, przerywając ciągle mowę swo-
ją, — powiedz mi pan, czyż w samęj rze-
czy interesa ojca mego są w tak o-
kropnym stanie? Czyż się mnie nie
zostaje?... nie?

Carlisle, uciekając się do kłamstwa,
mógłby się z kłopotu wywołanego tém
zapytaniem wykreścić, zapewniając Izab-
ellę, że do nięj jeszcze cośkolwiek na-
leży; ale był uczciwym, prawym, o-
twartym i nie lubil wykrętów i kłamstw.

— Przyszłość pani zupełnie nie jest
świetną — powiedzial; — jednakże, może
ojciec pani starał się zapewnić byt pa-
ni. Warburton i War...

— Nie, przerwała ona z żywością;
ojciec mój nie przeznaczył mię suk-
cesji, wiem o tém. Widzę teraz rze-
czy tak jak one są. Nic nie mam,
nie mam przytulku! Dom ten do pana
należy, hotel i zamek Mount-Severn na-
leży do Wana, a ja zostaję w nędzy.

— Ale — zawolał Carlisle, — Wane
z przyjemnością przyjmie panią w sta-
rém waszém mieszkaniu...

— Mnie!... ja mam mieszkać z pa-
nią Wane!... O! nie myśl pan o tém, —
zawolała Izabella!

— Wybacz pani niedyskretność mo-
ją — powiedzial Carlisle. — Czuję, że nie-
powiniem był mięszać się do inter-
esów pani.

XI.

W niedzielę poobiedzie, nowy par,
lord Mount-Severn, przyjechał do swe-
go majątku East-Line. Dowiedziawszy
się o tém, Carlisle i Warburton, któ-
ry umyślnie przyjechał z Londynu, po-
spieszyli do lorda, chcąc z nim o in-
teresach nieboszczyka pomówić.

Stopniowie, jak dowiadywalsi się o stanie
interesów, serce jego ścisnalo się na
myśl, że nieboszczyk zostawił córkę
w ostatnięj nędzy. Nowy par był czło-
wiekiem zapatrującym się na życie z po-
ważnej strony, szlachetnym i prawym,
z surowym wyrazem twarzy.

— Jaktó! — zawolał — taki rozumny
człowiek, jakim był nieboszczyk hrabia,
mógł zrobić taką niekzemność. Rzucił
w świat córkę, i biedne dziecię zepsu-
te bogatém i zbytkowém życiem, nie-
ma teraz ani kawałka chleba, ani przy-
tulku! Tylko co pytałem się jęj: ile zna-
lazła pieniędzy w szkatulce hrabiego i
wyobrazić sobie tylko dwadzieścia fun-
tów szterlingów, które musiała zaraz
oddać pani Mason, na domowe wydatki!

— Alboż to Izabella została bez naj-
mniejszych środków do życia?
— Najzupełniej. Niemogę nie wy-
myśleć, jakby jęj pomódz.

— Tak jest, pomódz bardzo trudno, —
powiedzial Warburton. — Nieruchomość
do pana należy, ruchomość zabiorą kre-
dytorowie. Ale to dla nich nie niezaczy.

— Czy pan jesteś właścicielem East-
linskiego majątku? — zapytal hrabia, zwr-
cając się do Carlisa z surowym wzro-
kiem. Tylko co powiedziala mi to Iza-
bella.

— Tak jest, kupilem ten majątek
w czerwcu. Zapewne nieboszczyk hra-
bia nikomu o tém nie mówił.

— Inaczej postąpić nie mógł — prze-
mówil Warburton — gdyby kredytorowie
dowiedzieli się o tej sprzedaży, hrabia
nie otrzymałby ani szyling z pieniędzy
wziętych za majątek. O tej umowie wie-
dział tylko p. Carlisle i ja.

— Dziwi mnie jednak postępek pa-
ni — odpowiedzial hrabia. — Wiedząc o
zawiklanych interesach hrabiego, pan
powiniens był pomysleć o Izabelli.

— Interesa nieboszczyka tak już były
zawiklane, że późno już było myśleć o za-
besciepieniu jego córki. Kilka razy wspo-
mniałem mu o tém, ale zawsze starał się
unikac podobnej rozmowy. A zresztą był
o jęj przyszłość spokojny, mając nadzie-
ję, że z powodu swęj piękności, zrobi
bardzo korzystną partję.

— To głupstwo! Nigdy jednak nie u-
wierzę, ażby nieboszczyk hrabia nie nie
mógł zrobić dla swęj córki. Czy zostało
przynajmniej choć trochę pieniędzy u
jego bankiera? — mówił dalej nowy par,
zwrcając się do Warburtona.

— Ani trochę, dwa tygodnie temu
wzięliśmy u niego ostatnie pieniądze, dla
zapłacenia niezbydnych długów. Z tych
pieniędzy bardzo mało zostało u nas.

— Chwała Bogu! przynajmniej jest
choć cokolwiek.

— Summa ta jest nic nieznaczącą, mi-
lordzie.

— Cóż więc robić będziemy? skąd
dostać pieniędzy na pogrzeb, na pensję
dla slug i inne domowe wydatki.

— Niemowim doprawdy — odpowie-
dzial Warburton.

— Co za okropne położenie! — zawolał
hrabia. — Żył jak oszust, a umarł jak że-
brak, zostawując swą córkę na opiece do-
broczynności publicznej.

— Tak jest, jęj trzeba najwięcej żalo-
wać, dla tego, że niema nawet przytul-
ku — powiedzial Carlisle.

— Rozumie się, że ona zamieszka u
mnie — odpowiedzial hrabia. — Jestem

pewny, że Izabella nie pożałuje swego u-
przedniego rokosznego mieszkania, któ-
re oblegane ciągle przez naprzykrzonych
kredytorów, nie mogło dla nięj być bar-
dzo przyjemnem.

— Ona nie o tém nie wiedziala. O-
jciec starannie ukrywal przed nią swoje
oplakane położenie.

— To być nie może — wybkąnal
hrabia.

— Przeciwnie, milordzie. Pan Car-
lisle powiedzial prawdę. Pieniądze o-
trzymane przez nieboszczyka za East-Li-
ne dały mu możność i środek podtrzy-
mać powierzchowny zbytek i skryć od
córkii zupełną ruinę.

— Tém więc dotkliwiej czuć musi te-
razniejsze położenie. Mówiono mi już, co
się tu wczoraj stalo...

— Wczoraj zjawilo się tutaj kilku ży-
dów kredytorów, którzy domagali się pie-
niędzy. Jeżeli oni i nie odbiorą całego
długu, to jeszcze nie bieda i nie będzie
to dla nich wielką stratą — odpowiedzial
Warburton.

— Jak gdyby żydzi nie mogli korzy-
stać z praw służących innym kredyto-
rom. Izabella powiedziala mi, że ich
pan, panie Carlisle, wyprowadzil bez ce-
remoni.

— Tak jest, powiedzialem im, że
East-linski majątek z ruchomością nale-
ży do mnie. Jednakże nie mogłem wy-
prowadzić dwóch natrętnych kredytorów,
którzy zaaresztowali ciało...

— Co takiego?

— Alboż niewiesz hrabio, że dwóch
kredytorów dostało się do pokoju, gdzie
leży nieboszyk i nie wychodzą stamtąd.

— Cóż więc chcą zrobić?

— Chcą przyaresztować ciało.

— Jaktó! aresztować trupa! Alboż an-
gielskie prawo pozwala na to? A więc
niemożemy pogrzebać hrabiego?

— Tak jest, dopóty, dopóki nie opłaci-
my 3,000 f. szterlingów, których ci kre-
dytorowie poszukują.

Podezas, kiedy się tutaj o interesach
naradzają, wrómy do Izabelli, która zna-
kana boleścią, siedziala sama w swoim
pokoju. Pograżona byla w głębokiej za-
dumie. Nowy lord zaproponował jęj
przenieść się do jego domu i wypowie-
dział to tak delikatnie, że nie było spo-
sobu odmówić. Ale mysl, że będzie mu-
siała zamieszkać pod jednym dachem
z panią Wane, nie dawała spokoju Iza-
belli, tak, że kiedy została sama, serce
jęj się ścisnęło boleśnie, lzy mimowoli
zrosily twarz jęj. Myśl ta ją przestra-
szala.

— Nie, nie! — szeptała Izabella — nie
zgadzę się nigdy zamieszkać z nią ra-
zem, lepiej pracować na kawałek chleba,
lepiej umrzeć, niż się tak poniżyć!

Jednak ten zapal był chwilowy. Dzie-
wczęta w ogóle są bardzo drażliwe, ale
wybuchy uczuć również prędko ustępują
u nich miejsca innym wrażeniom, jak
prędko i silnie się zrodziły. Tak samo
stało się też i z Izabellą. Długo myslała,
długo walczyła z nienawiscią ku pani
Wane, nakoniec przekonała siebie, że tru-

bezpiecznych i narażających zaburzeniach. (Bardzo dobrze, bardzo dobrze.)

„Dziś, bez wątpienia, to co zdawało się zaburzeniem, zdaje się zamieniać na wielki i niebezpieczny objaw narodowy; jest to zjawisko, którego Francja, Europa, sama nawet Rosja nie może nie przyjąć w rachubę, ponieważ, jak to powiedziałem, te kolejne powstania są niezaprzeczonymi znakami choroby, której sto lat usunąć nie zdaliśmy, a której trwałość obchodzi i współzuciecz światu cywilizowanego i pokój Europy.

„Ta sprawa polska zawsze żyjąca, zawsze obecna, nie może być zapomniana; nie potrzeba biec w dzwony na powstanie, aby ją przypominać czułości mężów stanu i rozpamiętywać wianom cesarza. (Potwierdzenie).

„Na nieszczęście istnieje lud, który nie może ani umrzeć, ani żyć w sporządzonych dla niego warunkach; oczywiście zaradzić temu należy.

„Skoro raz to zagadnienie ten kształt przybrało, potrzeba wzięść się do niego wreszcie, ale rozsądnie. Kiedy ktokolwiek otrzymał posłannictwo piastowania wielkich spraw świata, kiedy od obranej drogi zależeć mają zatęgni, pożogi, nieobliczone nieszczęścia, niepodobna bez zadumy, bez głębokiej ojętności, bez głębokiego zbadania i siebie i innych, przystąpić do roztrząsania, do obliczenia i do działania. (Bardzo dobrze, bardzo dobrze).

„Nie waham się powiedzieć, że potrzebą, że pragnieniem Europy, Francji, a nawet samej Rosji, jest uspokojenie Polski, uspokojenie, którego niepodobna osiągnąć inaczej, jak przez zadowolenie prawowitych potrzeb.

„Ale, mości panowie, czy dając się do rozwiązania tej trudności, toczącej się od lat tylu, utworzyliście sobie dokładne wyobrażenie o tym co przedsięwzięć należy, czy doświadczenie 48-letnie odkryło przed waszymi oczyma jakiś szczególny układ polityczny, którego powodzenie mogłobyście uznać, jeżeli nie za zupełnie niezbitę, to przynajmniej za prawdopodobną?

„Widzieliśmy, że od roku 1815 doświadczano w tym nieszczęśliwym kraju rozmaitych systemów. Konstytucja nadana przez Cesarza Aleksandra I-o zakończyła się rewolucją 1831. Gwałtowny i cienki system wykonywany pod Cesarzem Mikołajem nie mógł ani potłumić, ani zniwieżyć tej niepożytej narodowości.

„Kaskawość, ludzkość, usposobienia pojedyncze Cesarza Aleksandra II skończyły się nowym powstaniem. Czy traktaty 1815, do których wielu odwołuje się, czy te traktaty są lekarstwem na podobny stan rzeczy? Przyszły one, i pod tym względem stanowią zobowiązanie się zewnętrzne w obec państw Europejskich co je podpisały, przyrzekli ludom Polski instytucje i przedstawicielstwo narodowe. Ale do tej obietnicy ich tekst natychmiast dodaje: „według trybu istnienia politycznego, jakie każdy z rządów, do których należą, uzna za użyteczne i przyzwolone im nadać.“ Te słowa, które czytali obietnicę pewnym rodzajem ustępstwa w rozciągłości swojej dowolnego, były przedmiotem nieskończonych i dotąd jeszcze nierozstrzygniętych roztrząsań.

„Wówczas, kiedy Europa, albo raczej wywołone mocarstwa Europy mówily: jesteście obowiązane przez traktaty zaprowadzić przedstawicielstwa, tudzież zarządy oddzielne i narodowe; — o d p o w i a d a n o: tak jest ale w trybie istnienia politycznego, jaki osadzimy za użyteczny i przyzwolony, szczegóły zaś są zadaniem wewnętrznym nienależącym do państw zagranicznych.

„Nie więc nie rozstrzygnięto i jak widzieliście, kolejne próby przedsiębrane przez rząd rossyjski, mniej lub więcej zgodne z duchem traktatu 1815 roku, zostały wszystkie bezsilne. Ale ta bezsilność leży w treści rzeczy, w jakiej zostały zaprowadzone.

„Jeżeli rząd rossyjski mało udzielił tej narodowości cierpiącej, poczyna ona siebie za uciskaną i nie przestanie głęboko wicherzyć i narzekać; jeżeli jej udzieli wiele, obróci to co otrzymała na wywalczenie tego, na czem jeszcze jej żywa. (Bardzo dobrze).

„Traktaty 1815 nie są więc rozwiązaniem. Postawiły one stan rzeczy w warunkach nie mogących być wspólnymi; spoili naród, który cieszył się największą swobodą, z drugim narodem, który nawet jeszcze się ich nie domyślał; umieszczył pod jednym berłem ludzi radzących i pragnących swobody, z ludźmi, co jej nie znali i jeszcze nie pragnęli; wprawili cały naród w stan przymusowego powstania, skoro obliczone ustępstwa okazały się wątpliwą, a w razie ich szkodliwymi w stan zacierpienia w nich sily do powstania.

„Powtarzając, traktaty 1815 nierozwiązały sprawy, umieszcili obok walczących z sobą pierwiastki; chciały pomnożyć sily mocarstw rozbiorowych i zjednoczyć je przeciw potędze zachodniej; niedokazały tego i zaszczyli tylko w łonie tych mocarstw chorobę, ranę i każdodzienną troskę.

„W ten zatem sposób, mości panowie, przedstawia się ta sprawa, w ten sposób należy pracować nad jej rozwiązaniem; bez uniesień mogących obrazić współdziałania, mogących nabawić trwogę i nadwzględli ufość; ale należy wyteżyć spokojną hacznosc męża stanu, który mówi do siebie:

„Oto są potrzeby czekające na konieczne zaspokojenie, choroby potrzebujące koniecznego lekarstwa, rządy co na nie cierpią nie potrafią ich zapoznać i zrozumieć je musza; a w całej Europie pod tym względem istnieją takie przekonania i takie współzuciecz, że pod ich uczytym i przyjaznym wpływem nawet ci co od razu ich nierozumieli, nieomieszkać na koniec pojąc swego prawdziwego dobra i stanu rzeczy. (Zgodzenie się).

„W tym położeniu rzeczy cóż czynić pozostać? Doświadczenie przeszłości wskazuje nam to powinno.

„Dwa wywołone narody: Francja i Anglja, począwszy od roku 1830, aż do dziś dnia, nie wspólnie ale każdy z osobna, działały i wykonywały tę politykę czujną, doradczą, przypomi-

nającą traktaty 1815, o których wiele mówiono w obecnych rozprawach. Jakż był tego owoc? Francja, której lud był szlachetny, ale rząd wahający się, ograniczyła się po większej części adresami, zapnem i mowami, ale bez dyplomatycznego wplywu na panującego, który był niechętnym dla dynastji orleańskiej. Łatwo pojąc, że w tym składzie postępowanie niemogło być skuteczne. Ale Anglja była w najlepszych stosunkach z rządem rossyjskim; objawiała względem niego chęć zachowania najwyższej przyjaźni.

„Cóż otrzymała? — W ciągu powstania 1830 i 1831, w chwili kiedy między orzeźm polskim i rossyjskim zwycięstwo było jeszcze niepewne, poruczyła swemu ambasadorowi przełożenie pewnych uwag w duchu traktatów 1815. Te uwagi nie wzięły żadnego skutku.

„W lipcu następnego roku Francja wzywała Anglję do wspólnego pośrednictwa; Anglja odpowiedziała: ta wspólność działania będzie źle przez dwór rossyjski widziana, a nadto będzie daremna; co do mnie, postępowanie rządu rossyjskiego jest względem Anglii godne pochwały; ten krok obraziłby go bez żadnej dla Polaków korzyści. Nakoniec, kiedy wzięcie Warszawy sprowadziło zupełne pokonanie kraju, gabinet angielski pisał wówczas do swego ambasadora, że po ukończeniu działań wojennych, nadeszła chwila przemówienia za Polską; skutkiem tych rozmów dyplomatycznych była depesza hr. Nesselrode do księcia Lievena, dla odczytania jej ministrowi spraw zagranicznych, w której w imieniu Rosji wyrażono nadzieję, że po raz ostatni przychodzi jej objaśnić pytania, których sąd do niej jednej tylko należy.

„Do tego, to, mości panowie, doprowadzili w 1830 i w 1831 roku osobne usiłowania dyplomatyczne Anglii z jednej, a Francji z drugiej strony. W roku 1846, w skutek zdarzeń, o których daremnie byłoby wspominać, rzeczpospolita krakowska, której był zaręczały traktaty 1815, została w skutek traktatu wspólnie podpisanego przez Austrię, Prusy i Rosję wcielona do Austrii.

„Otworzyła się znowu zgrzechność do przypomnienia mocy tych traktatów. Uczyniono to; lecz również czytamy w listach dyplomatycznych rządu angielskiego, że mimo daną nadzieję, nie ostatecznie przedsięwzięciem niezostanie przed uprzedzeniem zawiadomieniem. Rzezonny przedmiot został nieodwrotnie rozstrzygnięty tylko między trzema mocarstwami północnymi, bo jedynie tylko te mocarstwa obchodzą. (Wzruszenie).

„Takie były, mości panowie, w tych dwóch epokach wypadki odrębnych rozmów dyplomatycznych i odwoływanie się do traktatów 1815.

„Przyznaję, że towarzyszyły temu wszystkim gorące głosy na rozmaitych mównicach, szumne objawy współzuciecz dla Polski; ale niewydawało to żadnych owoców. Ta polityka wielomówstwa i nieczynności miała tróstronną niedogodność, bo podlegała ten lud nieszczęśliwy, budząc w nim ciągłe nadzieje, jątrzyła jego wladę, który niecierpiał przełożenia, a była bezsilną, by cokolwiek otrzymać.

„Nie mamy ochoty do jej wznawiania. (Bardzo dobrze, bardzo dobrze).

„Teraz, mości panowie, nauczeni doświadczeniem czyż można powiedzieć, jak to wczoraj natracił wysoki mowca, że już nic nie pozostało do roboty? może przyjdzie mniej mówić, lecz inaczej działać. Dla należytego osadzenia, co poznać na tej szachownicy, na której rozgrywa się wielkie zadania Europejskie, potrzeba baczenie zastanowić się nad stawką, nad tym gdzie jesteśmy, przeciw komu, obok kogo i kto stoi nam za plecami. (Nowe potwierdzenie).

„Doskonale pojmuję te wszystkie mniej lub więcej ludowe uniesienia, które obudzają namiętności, zamiast przemawiania do rozumu; mogą one wywołać uliczne, dziś już bezsilne objawy. (Żywe zgodzenie się).

„Ale aby miały choć na krok pomknąć zadanie, aby miały dać nadzieję rozstrzygnięcia, aby miały w czemkolwiek mu dopomóc, do tego są niezdolne. (To prawda! bardzo dobrze).

„Rozumem, rozumem, kierownikiem i uczucia i patriotyzmu, zgłębić należy ten stan rzeczy.

„Owóż mości panowie, w tym trudnym zbiegu rzeczy, jakież widzimy wielkie mocarstwa i jakie wielkie ludy? Na wstępie widzimy Rosję i jej cesarza, tego cesarza z którym nasz przed kilku dopiero miesiącami, podczas przedstawienia jego nowego ambasadora wyważaliśmy się oświadczeniami wysokiego poważania i uczciwej przyjaźni; tego cesarza który, kiedyśmy toczyli w Włoszech wojnę o niepodległość sąsiadnego ludu i bezpieczeństwo naszych granic, samorzutnie przybrał postawę, mogącą odwrócić objaw pewnych rzeczywistych kłopotów nad Renem. (Potwierdzenie).

„Ten cesarz, który, kiedyśmy zażądali od Sabaudji naszych granic przyrodzonych wobec skupiania się włoskiego, którego potężnej jednoty jeszcześmy wówczas nie przewidywali, był pierwszym, gdy inne przyjazne nam państwa żwawo zaprzęcały i zaprzeczeniami swoimi mogły wywołać Europejskie powikłania, który zachowaniem się swoim odebrał odwagę nowym objawiającym się dążnościami. (Nowe potwierdzenie).

„Zaprawdę mości panowie, kiedy w stosunkach panujących i ludów rozważamy sily, które obliczać należy, kiedy widzimy w nich jak wikłają się przyjaźni jednych, współzawodnictwa drugich a zawisli niektórych, przedko uznajemy ważność, potrzebę obmyślenia sobie pewnych równowag, pewnych przeciwwag, niezbędnych w grze wielkich przedsięwzięć ludzkich. Nie należy więc, niebaczenie rzucić w oczy wielkiemu przyjaznemu monarsze owych gorzkich wyrazów tak do zapamiętania trudnych. (Oznaki zgody).

„A nadto, gdyby te stosunki przyjazne już same jedne nie wystarczały do obudzenia dla naszej polityki na korzyść Polski prawowitych nadziei, czyż ten panujący niedokonal w swoim kraju najogromniejszej rewolucji.

Czyż niepowołał do swobody całej owiej ludności poddanej na miliony obliczanej.

„Czyż raz wszedłszy na tę drogę cywilizacji, postępu, nieznajduje się już nieodwrotnie w nią wdany?

„Czy kiedy raz wolność kraj jaki przeniknęła, nie kończy na tem, że bierze górę w kierunku spraw jego i że rozciąga swój wplyw na wszystko co ją otacza. (Bardzo dobrze).

Czyż sądzicie, że Polska niema uzasadnionych nadziei na przyszłość ze wszystkiego co się dziś w Rosji dzieje?

„Czyż sądzicie, że ten rząd popełniący na tę drogę wolę swojego cesarza będzie do tego stopnia zaślepionym, do tego stopnia własnego dobra niepojmującym, żeby chciał rzucić się w powikłania wewnętrznych zaburzeń i nie szukał raczej rozstrzygnięć zapewnających mu ciszę i pokój?

„Zastosowanie reform w wielkim narodzie nie zawsze jest rzeczą łatwą. Wynurzają się kłopoty wszelkiego rodzaju, wdzięczność bywa słabą, a opór silny. (Prawda! bardzo dobrze).

Niema pewności, czy wielkie dzieło cywilizacji podjęte przez Cesarza Aleksandra II, nie jest chwilowicie dla niego i dla jego ludu przyczyną kłopotów, przyczyną osłabienia, skupienia swęj sily w sobie samym. Bez żadnej wdzięczności, po dokonaniu tego wielkiego dzieła, cesarstwo Rossyjskie znajdzie w cywilizacji i rozwoju postępu niezmiernie wynagrodzenie swych przelotnych kłopotów.

„Ale niemniej i to jest prawdą, że w obecnej chwili ten wielki rząd będzie doprowadzony do zrozumienia, ile mu na tem zależy, aby kłopotami polskimi nie wikłał swych wewnętrznych trudności i że zapalając jutrzeńkę swobody we własnym kraju, nie może jej gasić w kraju sąsiednim.

„Widzimy więc wielkie mocarstwo, mocarstwo, któremu najwięcej na tem zależy, nie waham się to wypowiedzieć, w widokach jego sily, jego spokoju, — łatwości działania w sprawach tego świata, aby ta konwulsyjna sprawa Polska była rozwiązana. Jakie postępowanie może mu nateknąć sprawiedliwy sąd obecnych zdarzeń? Nie wyrażę najmniejszym słowem w tej mierze mojego zdania, nie też nie powiem o potężnych przestrogach opartych na uwagach nagiących, poprzestane tylko na uznaniu, że potrzeba jest rzeczywistą i przedstawia prawdziwy powód do działania.

„U boku Rosji znajdujemy Prusy; Prusy które chętniej się z nią łączą niż drugie sąsiednie państwo, o którym wrótce powiem; Prusy, w których rząd wolny coraz się bardziej rozwija, w których uczucia wyzwolone objawiają się w sposób najprzyjaźniejszy dla następstwa przez nas upragnionych; w których głębokie współzuciecz ludowe nietylko się wynurzają, ale wchodzą dzielnie w życie, w duchu przyjaznym dla uspokojenia tego trudnego stanu.

„Czyż byłoby rozsądnie obrazać ten naród, odwracać jego uczucia? Czyż nie przyswieca nam podwójna nadzieja? Jedną, że król zrozumie życzenia swego ludu; drugą, że ten lud, który w odrodzonych Niemczech najdalej sięgnął na drodze wolności, pojmie potrzeby ogólnej polityki europejskiej i po namyśle sam też przyłoży się do uspokojenia przez wywołone rozstrzygnięcie tego stanu, który z powodu Polski nosi i dla niego nasiona kłopotów i zawichrzeń.

„W obec tych dwóch mocarstw jest trzecie, Austria; Austria wdana, jak i dwa pierwsze w traktaty 1815-go; ale Austria podobnie otwiera swe bramy wpływom wolności; Austria pracuje nad założeniem, w pośród kłopotów wszelkiego rodzaju wynikających z rozmaitych plemion cesarstwa, w którym zasady konstytucyjne mają panować i do którego kojący wplyw cywilizacji zewsząd przenika.

„Wiadome są następstwa tego nowego stanowiska. Od czasu, kiedy młody cesarz austrijski, puściwszy w niepamięć zamach na jego życie, nie lekał się uczynić dla wolności swego kraju to, od czego zbrodniczy zamach mógłby go odwrócić, wyzwoleńcze postępowanie z krajami polskimi sprowadziło spokojność i ufość, której dziś zbiera owoce.

„W tych warunkach, Austria zdaje się, że jest lepiej i przedziej zrozumiała, niż jej dwie sąsiadki, że sprawy polskiej zostawić nie można w rozjątrzeniu, w jakim się znajduje, że od tego zależy jej własne dobro, że nowe układy polityczne mogą otworzyć dla pokoju świata nowe i wspaniałe widnokręgi. Ale czyż sądzicie być rzeczą możliwą, przy stosunkach naszych z Austrią, przybiranie tych pozorów rewolucyjnych, tej postawy groźnej i napastnej odwołującej się do wszystkich namiętności i mogącej sprawiedliwie przerazić niepokojem szczerych, ale jeszcze niedawnych miłośników swobody — i niedozwolic im uczynienia postanowień, do których mają gotowość?

„Oprócz tych trzech mocarstw, są jeszcze inne, naprzykład Włochy, które będą kiedyś potrzebne, ale które jak dziś są zbyt jeszcze młode, zbyt zajęte własnym dojrzewaniem, aby mogły na szali mieć całą wagę, jaka je w przyszłości czeka.

„Jest jeszcze Hiszpanja, zbyt daleka, a Szwecja zbyt bliska.

„Jest nakoniec Anglja, Anglja posiadająca położenie zupełnie wyłączone, mająca w ustach liberalizm bezwarunkowy, a w postępowaniu ogólności również bezwarunkową. (Bardzo dobrze! — usmiechy potwierdzenia).

„Polacy żalili się na to niemoga, Anglja często ich ostrzegała; mównica angielska nieraz powtarzała to, co streszcza w tych wyrazach jednego z jej mężów stanu. Lord John Russell, d. 26 marca 1862-go powiedział na mównicy izby gmin: „Nigdy żaden mąż stanu angielski, spełniający urząd pierwszego ministra, nie pomyślał o udzieleniu materialnej pomocy Polakom... Nigdy żaden minister nie pomyślał, aby powinnością naszego kraju było wdawać się w inne, jak przez wyrażenie jego mniemania.“

„Te wyrazy (a te słowa wyrażają politykę) ciągle były powtarzane przez angielskich mężów stanu; jakoż przypominamy sobie ostatnie wyrazy, przed kilku dniami o obecnem położe-

niu rzeczy wyrzeczone przez lorda Palmerstona, który jasno oświadczył, że traktaty 1815go dają prawo do interwencji, ale Anglja użyje tego prawa nie myśli.

„Anglja bez wątpienia, chociaż przybrała tę postawę, sprzyjać będzie z całej sily wszystkim środkom użytym w szlachetnym celu pojmowanym przez wszystkie zacne serca. Ale czyż dla wielkich, zapędnych przedsięwzięć, które zdają się niektórym nam doradzać, czyż dla środków skrajnych istnieje jaka podstawa działań szczerych i trwałych? (Mnogie głosy: nie! nie!)

„W tej mierze sprawozdanie waszej komisji zawiera miejsce, które senat pozwoli mi pobieżnie sprostować. Powiedziano w niem, że Anglja zdawała się chcieć wepchnąć nas w wojnę, w której jej rząd towarzyszyć nam nie będzie. Oświadczam: ani Anglja, ani jej rząd, nie popychał nas do wojny. Wszakże, mówię to mimożądno, to co się zdarzyło na wczorajszym meetingu ma znaczenie mogące wpłynąć na postanowienie rządu i nadać we współdziałaniu gabinetu angielskiego pewną skuteczność, dalej sięgającą od tej, jaką sobie z początku zamierzał.

„Rzeczywiście zagrzewaliśmy nas do wojny osobistej i pojedynczej niektóre tylko dzienniki angielskie, których wprawdzie samotubny patriotyzm nie dosyć umiał utać cel, do którego zdawały się zmierzać. Przedstawiając Francję jako wielką wykonawczynię spraw wolności w Europie, te dzienniki ukazywały w przeczuciu jako nagrodę objęcie granicy nadreńskich. Ale społeczeństwo, głośno ostrzegając o tem ludu niemieckiego. Te zrzeczne polityczne pomysły, są własnością dzienników, które z niemi wystąpiły; nie należy ich przypisywać ani rządowi, ani ludowi angielskiemu.

„Takie jest, mości panowie, w zajmującym nas obecnie sprawie, dzisiejsze położenie rozmaitych państw europejskich, mogących mieć wplyw na jej rozwiązanie. W obec tego położenia, cóż uczyniliśmy i co mieliśmy do czynienia?

„Skoro powstanie przybrało rzeczywistą sily, skoro pozbyszy się pewnej gorączki rewolucyjnej o którą je oskarżano, stało się przez swój rozwój narodowem, sądziliśmy, że nadziedz czas działania. Z tego powodu niech mi wolno będzie pobieżnie wyrzec słowo o tem, co mówiono wczoraj o duchu tego powstania. Dziś ruch obecny zdaje się nam być narodowym, nie mazzinistowskim, nie garibaldistowskim.

(Margr. de la Rochejaquelein. Nie! nie! to rzecz oczywista).

„Prawda, że ten wplyw mazzinistowski lub garibaldistowski, szukał tam jak i gdzie indziej środków zawichrzenia Europy. Wszędzie, gdzie widział zapalne podnieci, ten wplyw stara się podkładać ogień. Ale tu podnieci oddawna istniały i nieszczęśliwy lud polski powstał, nie podległ, ale z głębokiego uczucia swych nieszczęść.

„Cóż więc poczęliśmy wówczas? W samych początkach, to jest d. 17 lutego, odezwaliliśmy się do gabinetu petersburskiego w wyrazach, jakie przysłały przyjaznym stosunkom istniejącym między obu rządami. Przedstawiliśmy trudności, niebezpieczeństwa, nieszczęścia tego położenia. Odpowiedziano nam w słowach życzliwych pierwszem zapewnieniem, że ustępstwa już uczynione cofaniem nie będą, że możeż nie zatrzyma się w ustępstwach na przyszłość; w drugim zapewnieniu powiedziano, że ustępstwa będą uzupełnione przez amnestję.

„Przedstawiam rzeczy takimi, jakimi są. „Gdy się to dzieje, zaszło zdarzenie ważne; konwencja 8 lutego stanęła między Prusami i Rosją. W tej okoliczności postępowanie nasze mogło być silniejsze; bo zaszła czynność między-narodowa, nadająca prawo do między-narodowych postępczeń. Zdałoby się nam, że ta konwencja 8 lutego dozwalała wojskom tego lub owego mocarstwa wzajemnie przekraczać granicę, zmieniała więc zwykłe międzynarodowe stosunki, z powodu wewnętrzne go zdarzenia, właściwego jednemu tylko ze dwóch rządów. Opierając się na poglądzie wskazanym w słowach wyrzeczonych na mównicy angielskiej, przekładaliśmy rządowi królowej spólnie przemówić do Prus.

„Depesza, obejmująca to przełożenie, wysłana była d. 21 lutego. Po kilku słowach oczekiwania, Anglja dała nam wieści, iż widzi niedogodności w zbiorowem działaniu; radziliśmy działanie jednoczesne i w notach podobnych, mających się oddzielnie doręczyć. Anglja dała nam wieści d. 1 marca, że nie przyjmuje tej drogi, 2-go zaś wysłała do Berlina i do Petersburga depesze podobne do tych, jakie pisaliśmy już 19 lutego; lecz które będą odosobnionem, podług naszego zdania musiały być mniej skutecznymi; wszakże nowa sily zespolicła się z naszą.

„Parlament pruski objawił przeciw konwencji bardzo silną opozycję; umowa więc nie otrzymała ratyfikacji i zdaje się, że powinna pozostać głosem martwą.

„Taki jest, mości panowie, do dziś dnia stan rokowań. Cóż było więcjęć do uczynienia? Dla zdania sobie należyteję z tego sprawy, potrzeba, w obec takiego położenia mocarstw jakie opisałem, roztrząsnąć jakie jest nasze własne położenie. Od 10-ciu lat mości panowie, dzięki polityce cesarza, położenie Francji głęboko się zmieniło. Skutkiem naszych wielkich zaborów rewolucyjnych i wojennych, pod koniec przeszłego i w początku bieżącego wieku, Francja popadła w głębokie podjęzienie u panujących i u ludów. Najmniejszy jej ruch wywołony wywoływał święte przyzwanie państw. Najmniejsza poruszenie wojskowe wywoływało u ludów obawę nowych najazdów. Nasi nieprzyjaciele wznieśli wyzyskiwali uczucia narodowe i dokazali tego, że otoczyli nas siecią, która nas doprowadziła do zupełnej bezsilności. Nie mogliśmy kroku uczynić, aby natychmiast Europa nie ciężła całym naciskiem i aby jeszcze silniej nie krepowała węzłami traktatów 1815, trzymając nas z zadržoną czujnością w ciągłem odosobnieniu.

„W ten sposób starsza dzielnica znalazła się

minowolnie zmuszoną do toczenia wojny z ludem wolnym, za Pyreneami, której nigdy by prowadzić nie chciała.

„W ten sposób dzielnica młodsza w 1840, podczas sprawy wschodniej, znalazła się nagle odosobnioną, bezsilną i samotną, w obec całej Europy. Owóż mości panowie te czasy już minęły. Wolność, której ku wiecznemu zaszczytowi naszego kraju, jesteśmy piastownikami na świecie, nie wywołuje już w okolo nas niepewności, ani trwogi. Nasz cesarz ujawniwszy wodze rządu, potłumił burliwość mogącą niepokoić Europę; odważył kłak od przeciwnicy, zachował wszystko co rewolucja psze-kazała dobrego, patriotycznego, pozytecznego, cywilizacyjnego, pozbał zaś sily wszystkie namiętności wywrótne, niszcząc najczęściej zarody dobrego, których rozkwit przyrzekają.

„Spółcześnie bowiem, z tym przykładem wolności porządnej, błogiej dla ludów i nie groźnej panującym, skutkiem właściwego biegu rzeczy, ten duch wolności krzewić się począł w Europie.

„Nasz cesarz, wielką i potężną prawicą dopomógł temu postępowi. Wszędzie, z całych sily swoich wspierał rozwój wolności. Ogromny ruch wywołony pokolei ogarnia całą Europę i tworzy między nami, tudzież innemi ludami potężne ogniowo współzuciecz. Widzimy, że panuje dziś nie tylko w Madrycie i Turynie, ale w Niemczech, w Prusiech, w Austrii. Odczytawszy, że w umysłach i ludów i panujących odbywa się przewrót dziwnie przychylny dla naszego stanowiska w Europie.

„Już nie możemy z tego względu być dziś podejrzewanymi; wolność promienna i spokojna, jaką ją cesarz uczynił, nie nabawia świata niepokojem, jest ona przykładem dla jednych a zachętą dla drugich.

„Znikła więc ta pierwsza trudność naszego położenia, ale znikła też i druga. Przewaga orężna naszego kraju, dowiedziona tylu sławnymi zwycięstwami, była dla niektórych ludów Europy przyczyną nienastających obaw. Nawet w odosobnieniu upierano się pozostawiać Francję za dumną lub groźną; cesarz przyszedł mu użyć sily, zawsze starał się, aby nie występował sam jeden. We wszystkich wielkich zadaniach wynurzających się na świecie, trzymał się statecznie tej polityki, iż najpierw szukał, jakie państwa mogły mieć spólnie widoki z Francją i z takimi usiłował wspólnie działać.

„Spółność działania była rekojmnią przeciw roszczeniom osobistym i wyłącznym i nie została potwarzom pozorom do owęj zadržości, która tak często niepokoiła i burzyła przeciw nam ludy odcięte z Francją.

„Cesarz wszędzie trzymał się tej polityki. Widzieliście ją podczas wojny krymskiej, kiedy Anglja i Włochy były z nim w przyzrzym, Austria zaś okazywała się życzliwą; widzieliście ją w naszych najodleglejszych wyprawach przedsiębranych wspólnie z Anglią w Chinach, a z Hiszpanją w Kocchininie; kiedy zaś podniesiono zadanie sryjskie, widzieliście jak cesarz, opowiadacz cywilizacji i orędownik chrześcijaństwa w imieniu całej Europy naszą opiekuną chorągiew na brzegi Syrii. Widzieliście dziś, kiedy oplakana wojna mnoży w nowym świecie okropne, nędrę między ludami, które powinny żyć w braterstwie, widzieliście cesarza, jak ze wszystkich sily wielkiej zagrzewał wielkie państwa, litosliwe i wyzwoleone, aby nie nadwierzając i nie trwożąc nawet niepodległości amerykańskiej, doprowadzić zważnionych do uczuć pokoju i braterstwa, tak dla nich samych jak i dla Europy niezbędnych. Jeżeli w tym szlachetnym zamiarze nie znalazł pomocy, nie zraza się jednak i trwa w tej polityce stowarzyszenia i wspólnego wplywu, jako jedynie skutecznej do ziszczenia w naszych czasach wszystkiego co jest możliwem, dobrem, pozytecznem, szlachetnem, wywołonem i oddalającym o ile podobna wszystkie przyczyny wojen i zadržości politycznych.

„Widzieliście, że w zadaniu meksykańskiem, które dziś na nas jednych cięży, nie pomyślał o jego podjęciu, dopóki nie zapewnił się o spóldziałaniu Anglii i Hiszpanji. Z powodów, których już dochodzić nie potrzebuję, znalazł się osamotnionym i część Francji wdana, włożyła na nas ciężką powinność. Ale myśli polityczna cesarza została niezmienną; nie nie przedsiębrać bez zapewnienia najlepszych warunków, bez odwrócenia wszelkiego niepokoju lub zadržości, by nanowo nie odżywić nieprzyjaznych uczuć, które niegdys utworzyły święte przyzmirze i co chwila podlegały przeciw nam całej Europie; przedewszystkiem działał przez rozum, przez wyjaśnienie prawdziwego dobra; przekonywał mających z nami jednorodne potrzeby, a kiedy przyjdzie nakoniec do zspolenia się wszystkich w jednym przeświadczeniu, wówczas cięży na zadania całem brzemieniem rozumu i spólniej powagi.

„Przypatrzcie się, mości panowie, następstwem tej polityki. Porównajcie Francję dzisiejszą z Francją przed 15-tu laty. Dziś, poważana, szanowana, potężna, kochana od wielu, jest tylko postrachem dla tych, co ją niewidzą. Cesarz przetworzył taką Francję, wyciężając nieustannie uwagę na dobro kraju, starając się korzystać ze wszystkich związków przyjaźni i spólnych potrzeb, których bez rozlewu krwi i ku największemu dobru ludzkości, mogły zapewnić przewagę jego widokom.

„Czyż mości panowie godzi się wzięć rozbrat dla sprawy polskiej z tą polityką, która otoczyła Francję taką wielkością, a jej cesarza takim uszanowaniem (Liczne głosy: nie! nie!)

„Czy sądzicie, że należy, właśnie dla zadania, które wskrzesze by najłatwiej przeciw nam święte przyzmirze, — bo w r. 1815 w tym nadewszystko celu było ono zawarte; — czy sądzicie, że byłoby zgodnem ze zdrową polityką, brać na siebie jednego do brzemienia, choćby z niebezpieczeństwem odżywienia i zjednoczenia przeciw sobie wszystkich nieważności?

„Zadanie polskie jest na schwał zadaniem europejskiem. Niemamy w niem ani odrębnej

